

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Fecr Yayınları: 235

GÜNCEL DİNÎ-SİYASÎ MESELELER
ÜZERİNE YAZILAR

Prof. Dr. Sönmez KUTLU

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj & Kapak
FCR

Baskı & Cilt
SÖZKESEN MATBAACILIK TİC. LTD. ŞTİ.
İvogsan 1518 Sk. Mat-Sit İş Merkezi No: 2/40
Tel: (0312) 395 21 10 Yenimahalle/ANKARA

1. Baskı: Mart 2017

ISBN: 978-605-9652-25-4

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

GÜNCEL DİNÎ-SİYASÎ MESELELER ÜZERİNE YAZILAR

- İlahiyatlar • Diyanet • Din-Siyaset İlişkisi
  - Alevîlik • Mezhepçilik
- Şîî-Sünnî Çatışması • 15 Temmuz Vakası
  - İnsan Hakları • Selefilik

Prof. Dr. Sönmez KUTLU

Ankara 2017

Prof. Dr. Sönmez KUTLU

1963 yılında Refahiye’de doğdu. 1987 yılında Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu. 1988 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü İslam Mezhepleri Tarihi Bilim Dalı’na Araştırma Görevlisi olarak atandı. 1990’da “*Mürcie’nin Doğuşu ve İ’tikadî Görüşleri*” başlıklı tezi ile Yüksek Lisans’ını tamamladı. Alanında araştırma yapmak üzere 1992’de, altı ay İngiltere’de, 1993’de bir yıl Mısır’da bulundu. 1994’de “*Mürcie ve Horasan-Maveraünnehir’de Yayılışı*” başlıklı tezi ile Doktor, 1997 yılında da Doçent unvanını aldı. 1997-1999 yılları arasında Kırgızistan Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde vekaleten Dekan Yardımcılığı yaptı ve kendi alanında dersler verdi. 2003 yılında Profesör oldu.

Halen Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı’nda öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

İngilizce, Arapça, Kırgızca ve Kazakça bilmektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Kitapları

Türklerin İslâmlaşma Sürecinde Mürcie ve Tesirleri, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, II. Baskı, Ankara 2002.

Selefililiğin Fikri Arkaplanı, Otto Yayınları, Ankara 2016.

İmam Mâturidî ve Maturidilik (Tarihi Arka Plan, Hayatı, Eserleri, Fikirleri ve Maturidilik Mezhebi), Otto Yayınları, Ankara 2015.

Din Anlayışında Farklılaşmalar Türkiye’de Alevilik-Bektaşılık, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 2003.

Alevilik-Bektaşılık Yazıları Aleviliğin Yazılı Kaynakları Buyruk, Tezkire-i Şeyh Safî, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2006.

Mezhepler Tarihine Giriş, Değerler Eğitim Merkezi Yayınları, İstanbul 2008.

Çağdaş İslamî Akımlar ve Sorunları, Fecr Yayınları, Ankara 2008.

Şeyh Safiyüddin el-Erdebilî, *Makâlât (Safvetu’s-Safâ’nın 4. Bölümü’nün Anadolu’da Yapılan Türkçe Çevirisi)*, Tahkik: Sönmez Kutlu-Nizamettin Parlak, Horasan Yayınları, İstanbul 2008.

Türkler ve İslam Tasavvuru, İsam Yayınları, İstanbul 2011.

İslam Düşüncesinde Tarihsel Din Söylemleri, Otto Yayınları, Ankara 2012.

İTHAF

*Çalışmalarına verdiği
maddî ve manevî desteği dolayısıyla
Sevgili Eşim Nuray KUTLU'ya ithaf ediyorum.*

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	11
--------	----

BİRİNCİ BÖLÜM

DİN-CEMAAT İLİŞKİSİ, İLAHİYAT EĞİTİMİ, DİYANET ve TÜRK MÜSLÜMANLIĞI SORUNU

A. DİN, BİREY ve CEMAAT	17
B. İLAHİYAT ÖĞRETİMİNDE ZİHNİYET ÇATIŞMASI SORUNU: BİLİMSELLİKTEN GELENEKÇİLİĞE SAVRULMA	27
1. Zihniyet Kutuplaşması Sorunu	29
2. Mütihazsıs (Bilim Adamı-Akademisyen) veya Mütihazfennin (İlahiyat Teknisyeni-Meslek Öğretmeni) Yetiştirme Sorunu	35
3. Merkezizetçilik ve Tektipleştiricilik Sorunu	48
4. İlahiyat Eğitiminin Yeniden Yapılandırılması ile İlgili Bir Öneri	50
5. Sonuç	55
C. DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI ve İSLAM İÇİ DİNİ GRUPLAR- LA (MEZHEP VE TARİKATLAR) İLİŞKİLERİ	59
D. TÜRKİYE'DE DİNSEL DEĞİŞİMİN AKTÖRLERİ: KATI LAİK- ÇİLER Mİ KATI (RADİKAL) MUHAFAZAKARLAR MI YOKSA YENİLİKÇİ (MODERNİST) İSLAMCILAR MI?	87
E. TÜRK MÜSLÜMANLIĞI veya TÜRK DİNDARLIĞI	115
F. TARİHSEL DİN SÖYLEMLERİ AÇISINDAN 15 TEMMUZ VA- KASININ ANALİZİ ve ELEŞTİRİSİ	137

İKİNCİ BÖLÜM

ALEVİLİK, MEZHEPÇİLİK ve Şİİ-SÜNNİ KUTUPLAŞMASI SORUNU

- A. CUMHURİYET DÖNEMİNDE ALEVİ KİMLİĞİ TARTIŞMALARI 165
- B. İSLAMÎ UYANIŞTAN MEZHEBÎ UYANIŞA: TEVHİDDEN TEF-
RİKAYA ----- 179
- C. “Şİİ UYANIŞ” FİKRİ ve GELECEĞİ İLE İLGİLİ DEĞERLEN-
DİRMELER ----- 189
1. “Şiî Uyanış” Nedir?----- 191
2. Şiî Uyanış Ne Zaman Başladı? ----- 195
3. Şiî Uyanış’ın Yansımaları Ve Pan-Şiizm----- 197
4. Şiî Uyanış ve Fundamentalizm ----- 202
5. Şiî Uyanış İslam Dünyasını Yeniden Nasıl Şekillendirecek-
tir? ----- 204
6. Şiî Uyanış Şiî-Sünnî Çatışmasına Dönüşebilir mi? ---- 206
7. Şiî Uyanış Karşısında Amerika’nın Tutumu ----- 211
8. Şiî Uyanış ve Amerika’nın Çıkarları ----- 215
9. Şiî Uyanış ve İran’ın Tutumu ----- 219
10. Şiî Uyanış’ın Şiî Hilal’e Dönüşmesi Endişesi ve Sünnî
Dünyadan Tepkiler----- 222
11. Şiî Uyanış Tezinin Yankıları: Destekleyenler ve Eleşti-
renler ----- 225
- a. *Şiî Uyanış Tezini Destekleyenler* ----- 226
- b. *Şiî Uyanış Tezine Eleştiriler*----- 231
1. *Şiî Uyanış veya Şiî Yükseliş Fikrinin Tutarsızlığı* 231
2. *Veli Nasr’ın Amerika Çıkarlarını Hizmet Etmesi* 235
3. *Şia’nın Lehinde Sünniliğin Aleyhinde Tavrı Takın-
ması* ----- 237
4. *Şia’nın Sünnîlere Göre Daha Seküler, Daha Demok-
rat ve Daha Çoğulcu Olduğu İddiası* ----- 241
12. Sonuç ----- 243

D. MÜSLÜMANLAR ARASINDA BARIŞI TEHDİT EDEN MEZHEP ÇATIŞMASININ TEMEL DİNAMİKLERİ ve ÇÖZÜM YOLLARI: ÇÖZÜMLEYİCİ ve ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM -----	251
1. Giriş-----	251
2. Mezhep Olgusu Nedir? -----	253
3. Mezhep Kutuplaşmasına Yaklaşım Sorunu -----	255
4. Mezhep Kutuplaşmasının Tarihsel Seyri -----	257
5. Mezhep Kutuplaşmasının İç Dinamikleri -----	262
a. Seçilmişlik Psikolojisi-----	263
b. Mezhebî Literatürdeki Tekfir Söylemi -----	263
c. Mutlak Hakikati Temsil İddiası-----	266
d. Kur'an İle Bağların Koparılması veya Kur'an'ın Görüşlere Dayanak Olarak Kullanılması -----	267
e. Din ve Siyasetin Aynileştirilmesi -----	268
f. Mezhep ve Dinin Aynileştirilmesi-----	269
g. Mezheplerin İslam'ı Temsil İddiası -----	271
h. İran Şiîliği ve Suudi Selefilîği Arasındaki Hakimiyet Mücadelesi -----	271
ı. Etnik ve Mezhep Kimlikleri Üzerinden Siyasî Meşruiyet Arayışı -----	274
6. Mezhep Kutuplaşmasının Dış Dinamikleri -----	276
a. Mezhep Çatışmalarına Tarihsel Zemin Oluşturmaya Çalışan Siyasî-İdeolojik Yaklaşım-----	276
b. Amerika'nın Irak'ı İşgali-----	277
c. İşgal ve Sömürü Dönemlerinde Mezhepçiliğin Kışkırtılması-----	280
d. İslamofobi İçin Mezhep Çatışmalarını Malzeme Olarak Kullanma -----	283
e. Uluslar Arası Güç Odaklarının Mezhep Çatışmalarını Kendi Çıkarları İçin Kullanmaları -----	284
7. Mezhepçilik Tefrikası ve Mezhep Çatışması Sorununun Çözümü İçin Bazı Öneriler-----	285

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PEYGAMBER ALGISI, DİN-SİYASET İLİŞKİSİ ve İNSAN HAKLARI SORUNU

- A. HZ. PEYGAMBER'İ ANLAYABİLMEDE TARİHSEL MUHAMMED İLE MENKABEVÎ MUHAMMED'İ BİRBİRİNDEN AYIRMANIN ÖNEMİ ----- 295
- B. ÇAĞDAŞ İSLAM DÜŞÜNCESİNDE DİN-SİYASET İLİŞKİSİ ÜZERİNE YAKLAŞIMLAR -----315
1. Sosyolojik Yaklaşım-----317
  2. Hukukî Yaklaşım ----- 319
  3. Kelamî Yaklaşım----- 321
  4. Kelamî-Hukukî Yaklaşım----- 323
- C. SİVİL TOPLUMUN GÜVENCESİ OLARAK İSLAM'DA İNSAN HAKLARI----- 327
1. İnanç ve Düşünce Özgürlüğü----- 329
  2. Yaşama Hakkı----- 330
  3. Aklın Korunması----- 331
  4. Neslin ve İffetin Korunması ----- 332
  5. Mülkiyet Hakkı ----- 332

EKLER

- EK-1: MEZHEPLER ve SELEFİLİK ÜZERİNE SÖYLEŞİ ----- 339
- EK-2: EHL-İ SÜNNET ÜZERİNE SÖYLEŞİ ----- 377

- KAYNAKÇA----- 401

ÖN SÖZ

Türkiye, son yüzyılda siyasî, toplumsal, dinî, kültürel ve kurumsal açıdan geniş ölçekli yatay ve dikey değişimler yaşamaktadır. Bu değişim sürecinde en çok tartışılan sorunlar din, dinî değerler ve dinî kurumlardır. Din ve dinî kurumlar, Cumhuriyet döneminde, siyasi kutuplaşmaların, siyasî ve hukukî değişim ve dönüşümlerin hep odağında olmuştur. Ulus devletin kurucu kadrosu, Diyanet'e İslam'ın inanç ve ibadetleri konusunda halkı aydınlatmak ve din hizmeti vermek, ibadethaneleri kontrol etmek; İlahiyat'a ise "yüksek diniyat mütehasısları yetiştirmek", devrimleri desteklemek; hurafeler ve "gerici" akımlarla mücadele etmek gibi bir görev biçmiştir. Seçimlerle işbaşına gelen iktidarlar ve darbe ile yönetime el koyan ihtilalciler, dini ve dindarları bu kurumlar yoluyla kontrol etmeye veya yönlendirmeye çalışmışlardır.

Laik devlette din işlerini yürüten bir kurumun varlığı, hala tartışılmaya devam etmektedir. Özellikle DİB'nin temsil konumu, mezhebi durumu ve İslamiçi mezhep, tarikat ve cemaatlerle ilişkisi, kurumu yöneten kişinin yönetici kişiliği, ilmî kişiliği ve siyaset kurumu ile yakınlığı durumuna göre farklı eleştirilere muhatap olmaktadır. Tarikatların ilgası, medreselerin kapatılması, şeri hukukun iptali, hilafet ve saltanatın kaldırılması, toplumda büyük sorunlara ve örselenmelere yol açmıştır. Tarikatların yasaklanması, bunları şeffaf ve denetlenebilir yapılar olmaktan çıkarmış, haklarını elde edebilmek için siyasetin aktörü haline getirmiştir. Gizli yapılar halinde devam eden cemaat ve tarikatlar, "siyasî, buyurgan, tektipleştirici ve kutuplaştırıcı" bir din dili oluşturmuşlardır. Yeni bir kanuna kavuşmasına rağmen, Diyanet'in gerek Sünnilik, Alevîlik ve Caferilik ile ilişkileri, gerekse tarikat ve cemaatlerle ilişkileri, hala hukukî zeminden yoksundur. Başka bir deyişle onlara verilecek din hiz-

metleri konusunda dinî ve hukukî statüsü belirsizliği bulunmaktadır.

Cumhuriyetin politikasının, zamanla Pozitivist anlayışa kayması, laikliğin din aleyhtarlığı olarak algılanması ve uygulanması, karşısında kayıt dışı bir din anlayışını yaratmıştır. Dinî cemaatleşmeler, şeffaf ve açık olmaksızın çıkararak siyasî yapılara veya ticari şirketlere dönüşmüştür. Dinî düşüncenin yenilenememesi ve dinî bilgi ihtiyacının Arap dünyasından yapılan çeviriler yoluyla giderilmeye çalışılması, katı laikçiler ile katı muhafazakarları karşı karşıya getirmiştir. Hatta bu iki kesim arasındaki çatışmayı şiddetlendirmiş ve ayrılığı daha da derinleştirmiştir. Dinî ve ahlakî alandaki yozlaşma ve çürümenin önüne geçebilmek için “Türk Müslümanlığı” veya “Türk dindarlığı” adı altında bazen ulusalcılık çağrışimleri de bulunan yerli bir dindarlık arayışına girilmiştir. Ancak bu temel sorunlar, Müslüman mütefekkirlerin çok azının ilgisini çekebilmiştir. Hala kamuoyunda bu sorunların sağlıklı tartışılması için yeterli ilmî ve akademik çalışmalar bulunmamaktadır.

15 Temmuz darbe girişimi, hukukî ve yasal bir zemini olmayan kontrol ve kayıt dışı dinî yapıların Türkiye'nin başına ne belalar açabildiği göstermiştir. Bu hadiselerin bir daha yaşanmaması için, bireysel farkındalık oluşturacak bilimsel verilere dayalı bir din eğitiminin verilmesi; aile, millet ve İslam'a mensubiyet şuurunun güçlendirilmesi; demokrasi kültürünün geliştirilmesi, hukuk devletinin güçlendirilmesi; cüz-i irade ve onunla oluşan millî iradeye sahip çıkılması gerekmektedir. Din-Devlet, Din-Siyaset ve Din-Cemaat ilişkilerin hukukî çerçevesinin oluşturulmasında dinlere karşı hoşgörölü ve özgürlükçü bir laikliğin yeniden tartışılmasının önemi ortaya çıkmıştır.

Cumhuriyet dönemindeki değişim, dönüşüm ve kırılmalara bağlı olarak dinî ve etnik kimlikler yeniden tanımlanmıştır. Toplumda oluşturulan Alevî-Sünnî veya

Laikçi-İslamcı ya da Şîî-Sünnî kutuplaşması, bu kimliklerin farklı şekillerde tanımlanmasına sebep olmuştur. Bu süreçte sahih ve gelenekli Alevîlik, ideolojik ve politik eğilimleri ağır basan örgütlü Alevîliklere doğru evrilmiştir. Bu durum, dini kimliklerin diğerlerine karşı aleyhtarlık üzerinden yeniden kurgulanmasıyla sonuçlanmış görünmektedir. Hatta mezhebî ve etnik kimlikler siyaset dilinin meşruiyet aracı haline gelmiştir. Türkiye içinde Alevî-Sünnî kutuplaşması, Müslüman dünyada Şîî-Sünnî çatışması, daha önceki travmalardan kalan zafiyetleri harekete geçirmey başlamıştır. Mezhepçilik, aynı safta namaz kılanları saflarını, camilerini, mahallelerini, ailelerini ayıracak kadar korkunç bir fitneye dönüşmüştür. İslam toplumları, İslam'ı bırakıp mezhebî uyanışın cazibesine kapılmıştır. Şîî Hilal, Şîî Uyanış veya Sünnî Hilal, Sünnî Uyanış adı altında cepheleşmeler ve çatışma eğilimleri güçlenmektedir. Mezhepçilikten ve Cemaatçilikten beslenen bu yapılar, uluslararası güç odakları tarafından kullanılan ve yönlendirilen suç makineleri haline gelmiştir. Bu olumsuz gelişmeler, din-mezhep, dindarlık ve din-cemaat ilişkilerinin sorgulanmasını ve mezhepçiliği doğuran iç ve dış sebeplerin doğru tespit edilmesini gerekli kılmaktadır. Mezheplerin çıkarları Müslümanın canları ve mallarından daha değerli değildir. Mezhepler, Müslümanların özgürlüklerini korudukları ölçüde İslamî olabilir. İslam'ın beş amacını, yani insan hak ve özgürlüklerini tehlikeye sokan veya tehdit eden hiçbir davranış İslamî olamaz. Günümüzde İslam'ın sürekli şiddet ve terörle birlikte anılmaya başlanması, İslam'ın dünyadaki imajını zedelemektedir. Bu ortamda İslam'ın en önemli değerleri ve kavramları tahrif edilmekte veya belli bir grubun tekeline girmektedir. Peygamber algısından cihad algısına ahlak anlayışından nikah akdi-ne kadar her şey istismar edilebilmektedir.

Elinizdeki bu kitap, yukarıda zikredilen sorunların çözümüne katkıda bulunabilmek amacıyla daha önce kalem alınmış ve çeşitli ilmî ve akademik dergilerde ya-

yımlanmış makalelerden oluşmaktadır. Kitabın bütünlüğüne ve insicamına uygun olarak, bazılarını hiç doku-
nalmazken bazıları üzerinde yeniden çalışılmıştır. “Din,
Birey ve Cemaat İlişkileri”, “15 Temmuz Vakasının Anali-
zi ve Eleştirisi” ve “Din-Siyaset İlişkisi Üzerine Çağdaş
Yaklaşımlar” konularını inceleyen üç yazı önemine bina-
en kitaba dahil edilmiştir. Ayrıca daha önce Mezhepler
ve Selefilik ile Ehl-i Sünnet üzerine yapılan iki söyleşi ek
olarak konulmuştur. Daha önce yayımlanmış makalelerin
her birisi farklı farklı dergilerde veya sempozyum bildiri
kitaplarında yer aldığından, bunlar konunun uzmanları
dışındaki okuyucu kitlesine yeterince ulaşamadı. Türki-
ye’nin gündeminde hararetle tartışılan ilahiyatlar, Diya-
net ve dini gruplar, 15 Temmuz darbe girişimi, Mezhep-
ler arası çatışmalar, mezhepçilik ve çözüm yolları, Ehl-i
Sünnet, Türk Müslümanlığı, Din-Siyaset ilişkisi, Selefilik
ve Alevîlik gibi sorunların doğru bilgiye dayalı ve sağlıklı
tartışılabilmesine önemli katkıda bulunacağına inanmak-
tayım.

Bu çalışmanın bu hale gelmesinde değerlendirmeleri
ve eleştirileriyle katkıda bulunan Nuran ÜÇÖK ile Ebru
KOÇAK’a ve diğer meslektaşlarıma çok teşekkür ediyor-
um. Ayrıca Türkiye’nin gündeminden düşmeyen dinî so-
runlarla ilgili tespit ve analizlerimi, daha geniş bir oku-
yucu çevresiyle buluşmasını sağlayan değerli FECR Yayın-
nevi yetkililerine kalbi şükranlarımı sunuyorum.

Sönmez KUTLU

22.02.2017-Ankara